

Wiesław Bondyra

(Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland)

<https://orcid.org/0000-0001-5813-777X>

e-mail: wieslaw.bondyra@mail.umcs.pl

Kozłówka przed Zamoyskimi. Właściciele dóbr w XV–XVIII w.

*Kozłówka before the Zamoyski Family.
Owners of the Estate in the 15th–18th Centuries*

ABSTRACT

The aim of this article is to present an overview of the owners of the Kozłówek estate, starting from 1405, when it belonged to the Gorajski family, until 1799, when it passed into the hands of the Zamoyski family. An effort has been made to clarify inaccuracies in the relatively sparse literature and to fill in quite significant gaps, mainly concerning the 16th and 17th centuries.

Key words: Dys, Kamionka, Lublin region, palace in Kozłówka, nobility, land ownership, Zamoyski family

PUBLICATION INFO				
				e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060
				
THE AUTHOR'S ADDRESS: Wiesław Bondyra, the Institute of History of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, 4A Maria Curie-Skłodowska Square, Lublin 20-031, Poland				
SOURCE OF FUNDING: Statutory Research of the Institute of History of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin				
SUBMITTED: 2024.01.31		ACCEPTED: 2025.09.05		PUBLISHED ONLINE: 2025.10.31
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh			EDITORIAL COMMITTEE e-mail: reshistorica@umcs.pl	
				

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie w zarysie właścicieli dóbr ziemskich Kozłówka, począwszy od 1405 r., gdy należały one do Gorajskich, do 1799 r., kiedy przeszły we władanie rodu Zamoyskich. Starano się precyzować nieścisłości istniejące w stosunkowo ubogiej literaturze, a także uzupełniać całkiem spore luki, dotyczące głównie XVI i XVII stulecia.

Słowa kluczowe: Dys, Kamionka, Lubelszczyzna, pałac w Kozłowie, szlachta, własność ziemska, Zamoyscy

Dzieje powszechnie kojarzonej z Zamoyskimi urokliwej wsi Kozłówka ze wspaniałym barokowym pałacem w literaturze zwykle dotyczą okresu od połowy XIX stulecia. Z rzadka pisze się o jej początkach w pierwszej połowie poprzedniego wieku. Tymczasem w rzeczywistości jej przeszłość sięga do czasów rodzenia się szlacheckiej Rzeczypospolitej, a w przypadku kilku okolicznych wsi, ongiś wchodzących w skład tych dóbr, nawet do końca XIV czy początku XV w. Dobra te, zwane początkowo dłotlickimi czy dyskimi, potem od miasteczka kamionkowskimi vel kamionackimi, zaś od połowy XVII w. już kozłowieckimi, w swych dziejach stanowiły prywatną własność szlachecką i zwykle należały do znanych rodzin o statusie magnackim, choć nie zawsze tym pierwszorzędnym. Wyjątkiem w zasadzie był jedynie przełom XVII i XVIII stulecia, gdy posesorami byli przedstawiciele rodów średnioszlacheckich Niemyskich i Peplówskich.

Cechą charakterystyczną własności omawianych dóbr było nader częste dziedziczenie w linii żeńskiej, co zresztą nie było specjalną rzadkością w dawnej Rzeczypospolitej. Przekazywanie córkom bądź siostram, czasami kilkakrotnie wchodzącym w związki małżeńskie, dawało pozorne wrażenie częstych zmian właścicieli. Tymczasem odbywało się to przeważnie w wielopokoleniowych ciągach pokrewieństwa i tak właśnie działo się w przypadku tychże dóbr do końca XVIII stulecia. Od tej reguły odstawał jedynie fakt zamiany majątku w 1560 r. pomiędzy Górkami i Szamotulskimi, aczkolwiek i one również były ze sobą w jakiś sposób związane więzami rodzinnymi, ale nie było to przy tej transakcji decydujące.

Spośród miejscowości później wchodzących w skład dóbr kozłowieckich najstarsza wzmianka dotyczy wsi Dąbrówka, położonej blisko Kozłówki. Jej dziedzicem, wymienianym wśród świadków pod dokumentem z 1375 r., był niejaki Pietrasz (*Petrassio de Dambrowka*), o którym nic ponadto nie wiemy. Natomiast o sześć lat późniejsza informacja miałaby dotyczyć leżącej bardziej na wschód wsi Dys. Dokument uposażenia tamtejszego kościoła parafialnego z 1381 r. jednakowoż okazuje się całkowitym i nieudolnym falsyfikatem, być może z XVI w. Głos

on mianowicie, iż fundacji i uposażenia miał dokonać dziedzic „hrabia Gabriel z Górki”, zaś „biskup krakowski Jan [Radlica] nadał dziesięciny z 9 wsi”. Z podanych tu anachronizmów szczególnie razi osoba domniemanego właściciela, biskupa (został nim rok później) i liczba wsi, których większość ówczesnie jeszcze po prostu nie istniała, aczkolwiek wydawcy dokumentu ewentualnie dopuszczają możliwość prawdziwości samej daty erekcji kościoła i istnienia wsi Dys¹.

Pierwszą znaną, wiarygodnie poświadczoną źródłowo właścicielką tych dóbr w początkach następnego stulecia była Beata z Bożegodaru (zm. 1424), wdowa po zmarłym w 1400 r. podskarbin Dymitrze z Goraja, a córka i jedyna dziedziczka wojewodzica krakowskiego Jakuba (Jakusza) Czeleja z Wrzaw i Bożegodaru. Ponieważ nie zostały one wymienione w akcie podziału pozostałych po Dymitrze dóbr z 1405 r., więc można przypuszczać, iż nabyła je dopiero wdowa, być może od Mikołaja z Nasutowa. Najpierw w jej posiadaniu w 1409 r. znalazły się Dys i Dłotlice, w 1417 r. Nasutów, zaś w całości wylicza je akt następnego podziału z 1438 r. Były to wówczas wsie Dąbrówka, Dłotlice, Dys, Kamionka, Nasutów i niezidentyfikowana Drużczynka, która potem w źródłach się nie pojawia². Córka Beaty, Anna z Goraja i Kraśnika (zm. 1441), w 1408 r. wyszła za kasztelana wojnickiego Andrzeja Tęczyńskiego (zm. 1411/1414), a w 1438 r. jej dorośli już synowie dokonali podziału dóbr po rodzicach. Wsie podlubelskie po matce przyznane zostały najmłodszemu Andrzejowi (zm. 1461), późniejszemu marszałkowi nadwornemu, zabitemu podczas rozruchów w Krakowie³. W wyniku nieznanym nam układów wewnątrzrodzinnych zapewne w 1446 r. przeszły one na rzecz jego siostry Anny z Tęczyna i Dłotlic (zm. 1477), od 1424 r. żony wojewody sandomierskiego Jana „Głowacza” Oleśnickiego (zm. 1460), brata biskupa krakowskiego Zbigniewa. To ich staraniem, prawdopodobnie w 1450 lub 1458 r., dotychczasowa wieś Kamionka otrzymała królewski przywilej miejski na prawie magdeburskim. W tym czasie wystawili też tamtejszy kościół, początkowo filialny Dysa, a później parafialny. Po śmierci ojca, a jeszcze za życia matki, dobra objął ich średni syn Jan (zm. 1480),

¹ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 3, 1333–1386, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1887, nr 874, s. 289; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4, *Dokumenty z lat 1211–1400*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław 1969, nr 1060, s. 211.

² A. Sochacka, *Własność ziemska w województwie lubelskim w średniowieczu*, Lublin 1987, s. 71; C. Kosyl, *Nazwy miejscowe dawnego województwa lubelskiego*, Wrocław 1978, s. 60, 68; S. Kuraś, *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*, Warszawa 1983 (*Dzieje Lubelszczyzny*, t. 3), s. 63–64, 94, 157.

³ M. Schmidt, *Tęczyński (z Tęczyna) Andrzej*, w: *Polski słownik biograficzny* [dalej: *PSB*], t. 53, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2019–2021, s. 360–361; J. Laberschek, *Tęczyński (z Tęczyna) Andrzej*, w: *PSB*, t. 53, s. 362, 365.

tenutariusz lubowelski, choć formalnego podziału majątku nie przeprowadzono i własność była wspólna między braćmi. Któryś z Janów, on lub jeszcze jego ojciec, lokowali tu nowe wsie: Nasutową Wolę (później zaniłą przez włączenie do Nasutowa), Rudkę, Siedliska i Stoczek⁴.

Jedynym synem Jana i Katarzyny ze Zbąskich z Kurowa był także Jan (zm. 1532), późniejszy wojewoda lubelski od 1520 r. Ten jednak dość konsekwentnie używał nazwiska Bochoćnicki z Oleśnicy, bowiem po matce posiadał zamek i dobra Bochoćnica, zapisane w 1464 r. przez jej dziadka Piotra Kurowskiego. Podczas jego małoletności do 1487 r. dobrami Kamionka i Dys zarządzali stryjowie Andrzej, Feliks i Zbigniew, ówczesny arcybiskup gnieźnieński. Jan Bochoćnicki lokował zaniłą wkrótce wieś Wola Siedliska i zapewne Kozłówkę, zwaną wówczas Koziełkową Wolą, wzmiankowaną jednak dopiero w 1563 r. Dwukrotnie żonaty, zmarł bezpotomnie i spadek po nim dostał się początkowo córce jego siostry Anny, wojewodziance brzesko-kujawskiej Burnecie z Kościeleckich i jej mężowi Andrzejowi Lewickiemu, mimo że dożywocie należało się wdowie Annie z Herburtów-Odnowskich z Fulsztyna. Po śmierci tej ostatniej w 1543 r. opiekunowie testamentu przeprowadzili jego „regulację”, usuwając Lewickich, a dobra zostały przejęte przez jednego z tych opiekunów, kasztelana poznańskiego Andrzeja Górkę (zm. 1551), uzasadniając to tym, że był wnukiem innej siostry Bochoćnickiego, Katarzyny. Przez współczesnych krytykowany za niepohamowaną chciwość, ale też doceniany za gospodarność, starał się podnieść dochodowość dóbr, a w 1549 r. na nowo zorganizował miasteczko Kamionka, korzystnie wytyczając nowy rynek z przyległymi ulicami bardziej na wschód od poprzedniego⁵.

Synem i dziedzicem Andrzeja był wojewoda poznański Stanisław Górka (zm. 1592), jeden z najbogatszych magnatów w ówczesnej Rzeczypospolitej. Będąc właścicielem między innymi połowy włości turobińskiej w ziemi chełmskiej, pragnął ją zaokrąglić, toteż w 1560 r. dokonał zamiany z posiadaczem drugiej połowy, kasztelanem gnieźnieńskim Dobrogostem (Bonawenturą) Świdwą Szamotulskim (zm. przed 1577).

⁴ *Księga sądowa miasta Kamionki w ziemi lubelskiej 1481–1559*, oprac. A. Sochacka, G. Jawor, Lublin 2009, s. 5; M. Koczerska, *Oleśnicki Jan zwany Głowacz*, w: *PSB*, t. 23, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 766; A. Sochacka, *op. cit.*, s. 83; F. Kiryk, *Z badań nad urbanizacją Lubelszczyzny w dobie jagiellońskiej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace historyczne” 1972, 6, s. 132; P. Szafran, *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w Lubelskiem*, Lublin 1958, s. 142.

⁵ F. Sikora, *Oleśnicki Jan (właściwie Jan Bochoćnicki z Oleśnicy)*, w: *PSB*, t. 23, s. 766–767; W. Dworzaczek, *Górka Andrzej*, w: *PSB*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, s. 405; A. Boniecki, *Herbarz Polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 14, Warszawa 1911, s. 184; Z. Górczak, *Podstawy gospodarcze działalności Zbigniewa Oleśnickiego biskupa krakowskiego*, Kraków 1999, s. 157, 164; *Księga*, s. 19.

W zamian odstąpił mu swe dobra Kamionka i Dys z dziesięcioma innymi wsiami⁶.

Podobnie jak ostatni Górkowie, także Szamotulscy należeli do gorliwych ewangelików i działaczy reformacyjnych. Dlatego wkrótce po objęciu podlubelskich dóbr przekazali kościoły w Kamionce i Dysie w zarząd ministrom kalwińskim. Stało się to w 1563 lub 1570 r. Jednym z pierwszych ministrów wyznania helweckiego w Kamionce był Tomasz Gorzkowski, wcześniej katechista w Sitańcu, notowany w 1582 r. Dopiero w 1610 r. lub nieco później, w powiewie postępującej kontrreformacji, obie świątynie przywrócono katolikom. W Kamionce „ostatni Szamotulski [...] dobra swoje znowu do religii katolickiej nawrócił i kościół tutejszy, od 40 lat przez ministrów heretyckich zajęty i posiadany, wraz ze sławniejszą niegdyś szkołą plebanowi katolickiemu Adamowi Iskireckiemu oddał”⁷.

Dobrogost Świdwa Szamotulski z żoną Zofią z Firlejów (zm. 1597) mieli syna Jana (zm. 1605/1609), który dzierżył dobra wraz z matką i z nią w 1586 r. prowadził z sąsiadem Andrzejem Ożarowskim z Samokłesk spór o las Bartnik koło Kamionki. Prawdopodobnie po śmierci matki porzucił wyznanie kalwińskie i przeszedł na katolicyzm, aczkolwiek świątynie w Kamionce i Dysie zostały zwrócone łacinnikom dopiero po jego śmierci. Żoną Jana od ok. 1589 r. była starościanka grabowiecka Helena z Cieciszowskich z Ornatowic (zm. ok. 1609), z którą miał dwie córki: Beatę Katarzynę (zm. 1629) i Helenę (zm. 1644, brygidkę w Lublinie od 1612 r.) oraz syna Dobrogosta (zm. 1620), choć według Włodzimierza Dworczaczka i Zbyszka Górczaka Jan miał być ostatnim męskim przedstawicielem rodu⁸.

⁶ T. Jurek, *Szamotulski Andrzej*, w: *PSB*, t. 46, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2010, s. 565; idem, *Szamotulski Wincenty Świdwa*, w: *PSB*, t. 46, s. 587–588; K. Lepszy, *Górka Stanisław*, w: *PSB*, t. 8, s. 420; A. Soćko, *Turobińska płyta nagrobna Anny ze Żmigrodu Świdwiny. Przyczynek do dziejów sztuki XVI wieku na Lubelszczyźnie*, „*Annales UMCS. Sectio L*” 2016, 14, 1, s. 12–13.

⁷ *Akta synodów różnowierczych w Polsce*, t. 3, *Małopolska 1571–1632*, oprac. M. Sipayło, Warszawa 1983, s. 70, 85; S. Tworek, *Działalność polityczna i reformacyjna Pawła Orzechowskiego*, „*Odrodzenie i Reformacja w Polsce*” 1959, 4, s. 94; A. Kossowski, *Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI–XVII w.*, Lublin 1933, s. 89, 152; J. Szczepaniak, *Historia miasta Kamionki (od połowy XV wieku do roku 1869)*, w: *Lubartów i Ziemia Lubartowska*, red. W. Śladkowski, B. Gąsior, Lubartów 1993, s. 151–152.

⁸ Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: APL], *Castrensia Lublinensia Relationes* [dalej: CLubR], ks. 51, k. 124–124v; *Metryka brygidek lubelskich*, oprac. J. Marczewski, Lublin 2011, s. 77, 124; W. Dworczacek, *Genealogia*, t. 2, Warszawa 1959, tabl. 104; Z. Górczak, *Rozwój majątków możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XV i początkach XVI wieku. Studium z dziejów wielkiej własności ziemskiej*, Poznań 2007, s. 434–435, tabl. 6.

Dobrogost Szamotulski w 1609 r. notowany był jeszcze jako małoletni, ale już od 1614 r. najwidoczniej osiągnął wiek sprawny i już bez opiekunów przez kilka lat wiodł spór ze swym szwagrem Jakubem Wilżyńskim o sumę 10 000 zł zapisaną na wsiach Dąbrówka, Nasutów, Stoczek i połowie Kozłówki. Procesował się jednocześnie z Barbarą z Sobieskich Moniaczkowską o sumy dłużne na wójtostwie w Kamionce i wsi Ciemno, a także dalszą krewną, starością horodelską Heleną z Orzechowskich Zborowską, wnuczką Beaty z Szamotuskich. Zmarł bezpotomnie w 1620 r., najpewniej bezżennie⁹. Sukcesję po nim objęła teraz starsza siostra Beata Katarzyna, właśnie owdowiała po wyżej wzmiankowanym Jakubie Wilżyńskim (Wielżyńskim), w następnym roku pozywana przez młodszą Helenę, brygidkę, o fundusze zapisane jej konwentowi lubelskiemu¹⁰.

Beata Katarzyna Wielżyńska (zm. 1629) w 1622 r. powtórnie wyszła za Piotra Daniłowicza (zm. 1645), starostę parczewskiego, a późniejszego krajczego koronnego, młodszego syna podskarbiego koronnego Mikołaja (zm. 1624). Wniesione przez żonę dobra Piotr dzierżył także, gdy po śmierci Beaty w 1631 r. powtórnie ożenił się z Krystyną z Wiśniowieckich (zm. 1654), której zabezpieczył dożywocie na swych dobrach¹¹.

Daniłowicz z pierwszego małżeństwa miał jedynie córkę Helenę Urszulę (1629–1664/1665), naturalną dziedziczkę dóbr po matce. Wnosiła je swym czterem kolejnym mężom: od 1646 r. staroście krzepickiemu Teodorowi Karolowi Tarnowskiemu (zm. 1647), od 1648 r. staroście żyżmorskiemu Kazimierzowi Melchiadesowi Sapieże (zm. 1654), od 1655 r. stolnikowi różańskiemu Jackowi Konstantemu „Kokoszce” Michałowskiemu (zm. 1661) i od 1662 r. wojewodzie płockiemu Samuelowi Jerzemu Prażmowskiemu (zm. 1688)¹². Po zrzeczeniu się dożywocia przez macochę Krystynę Daniłowiczową w 1647 r. uwolniła ją i braci przyrodnych od procesów w sądzie ziemskim chełmskim o niewypłacenie posagu i niewydanie dokumentów do majątku po matce¹³. W rejestrze poborowym województwa lubelskiego z 1648 r. określana jest jako dziedziczka dóbr

⁹ APL, CLubR, ks. 39, k. 289–291; ks. 46, k. 1066–1066v; ks. 49, k. 224v–227, 313–314, 531v, 548v–549v, 721v–724v; ks. 51, k. 231–231v, 395–395v, 396v.

¹⁰ APL, CLubR, ks. 51, k. 124–124v, 422–423.

¹¹ APL, CLubR, ks. 54, k. 616v–617; W. Dworzaczek, *Genealogia*, t. 2, tabl. 147.

¹² A. Boniecki, *Herbarz Polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 4, Warszawa 1901, s. 89–90; S. Muznerowski, *Krzepice w przeszłości*, Włocławek 1914, s. 3–38; A. Przyboś, *Prażmowski Samuel Jerzy*, w: *PSB*, t. 28, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984–1985, s. 391.

¹³ *Sumariusz Metryki Koronnej. Księga wpisów kanclerza wielkiego Jerzego Ossolińskiego MK 190 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1643–1650*, Seria nowa, oprac. J. Dąbrowski, Warszawa 2020, nr 275/5057.

kamionkowskich i dyskich¹⁴. W czasie jej posesji w 1655 i 1656 r. zostały one spustoszone przez wojska kozacko-rosyjskie, a następnie szwedzkie. Za staraniem właścicieli w 1659 r. król Jan Kazimierz przywrócił miasteczku Kamionka prawo magdeburskie, ustanawiając dwa targi tygodniowe i sześć jarmarków w roku. Jednak pomimo starań o odbudowę jeszcze inwentarz dóbr z 1667 r. wykazuje znaczny upadek gospodarczy i wiele pustek w miasteczku i w okolicznych wsiach¹⁵.

W tym czasie następuje dalsze i bardziej trwałe rozproszenie dotychczas jeszcze dość stabilnego kompleksu omawianych dóbr. Zwykle tu nierezydujący, bardzo zadłużeni właściciele zgodnie z ówczesną praktyką oddawali poszczególne miejscowości w zastawną posesję. Wobec ich niewypłacalności i nieregulowania długów dawni zastawnicy trzymali dobra przez kilka pokoleń, z czasem nawet określając się jako ich dziedzice¹⁶. Z nader liczного grona zastawnych posesorów, którzy dłużej dzierżyli poszczególne wsie, wymienić można Jakuba Bieleckiego, notowanego w Stoczku i Dąbrowce już w 1637 i 1648 r., w 1663 r. jego syna Adama, a następnie w 1673 i 1676 r. córki Jakuba: Zofię z mężem Felicjanem Piotrowskim i Annę z mężem Piotrem Hańskim. Podobnie burgrabia lubelski Marcin Kossowski już przed 1637 r. trzymał w zastawie wieś Nowodwór, po nim 1648 r. wdowa Jadwiga, w 1663 r. syn Mikołaj, zaś w 1676 i 1684 r. wnuk Franciszek Kossowski, wojski lubelski¹⁷. Jeszcze w 1713 r. zastawnym posesorem wsi Nowy Stawek i ćwiartki Rudki był chorąży lubelski Mikołaj Kossakowski¹⁸.

Dodatkowo po bezpotomnej śmierci Heleny Urszuli z Daniłowiczów Prażmowskiej od 1665 r. z roszczeniami praw do spadku po niej występowała cała masa krewnych, nawet o dość odległym stopniu powiązań

¹⁴ Archiwum Państwowe w Łodzi [dalej: APŁ], Archiwum Bartoszewiczów, sygn. 48, k. 8v–9, 161–162.

¹⁵ APL, CLubR, ks. 93, k. 1531–1535v (inwentarz z 1667 r.); J. Lulek, *Dole i niedole sędziwego miasteczka, w: Lubartów i Ziemia Lubartowska*, Lublin 1958, s. 22–26; J. Szczepaniak, *op. cit.*, s. 152–153.

¹⁶ Przykładowo Szolajscy w 1648 i 1663 r. określani byli jako obligatoryjni posesorzy Nasutowa, Nowego Stawka i Rudki, a w 1673, 1677 i 1685 r. występują jako dziedzice, by w 1692 r. odsprzedać je Hulewiczom. APL, CLubR, ks. 149, k. 222–224; Księgi miasta Lublina, Księgi radzieckie, ks. 266, k. 139v, 203v; Biblioteka Jagiellońska w Krakowie [dalej: BJ], sygn. 7209, k. 9.

¹⁷ APL, CLubR, ks. 66, k. 991v–993; ks. 101, k. 725–727; APŁ, Archiwum Bartoszewiczów, sygn. 48, s. 328; BJ, sygn. 7209, k. 71v; *Źródła dziejowe*, t. 15, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, wyd. A. Pawiński, t. 4, Warszawa 1886, s. 17a, 22a.

¹⁸ APL, CLubR, ks. 206, k. 397–399. Dział wsi po dekrete trybunalskim przyznawał połowę Rudki J. Niemyskiej, a drugą ćwiartkę staroście mszczonowskiemu Mikołajowi Prażmowskiemu.

rodzinnych. Do takich zaliczali się Henryk Spinek z synami Krzysztofem i Stanisławem, sami nazywający się wprawdzie „bratem ciotecznym” i „siostrzeńcami” zmarłej, aczkolwiek ich związki z nią były cokolwiek problematyczne, jako że byli spowinowaceni nie z Szamotulskimi czy Daniłowiczami, lecz jeszcze z Oleśnickimi z początku XVI stulecia. Zofia Spinkówna była bowiem żoną Jana Oleśnickiego i matką wojewody lubelskiego Mikołaja. Pomimo tak wątplych argumentów w roszczeniach do Kamionki i Kozłówki ostatecznie w aktach egzekucji dekretu Trybunału Koronnego w 1673 i 1678 r. udało się im uzyskać sumę aż 70 000 zł w zamian za zrzeczenie się swych praw¹⁹. Równolegle z pretensjami do połowy Nasutowa wystąpił chorąży czernihowski Gabriel Hulewicz (zm. ok. 1672), żonaty z Elżbietą ze Spinków, wraz z synami Pawłem Erazmem i Krzysztofem. Tym razem starania okazały się nieskuteczne i ostatecznie w 1692 r. Krzysztof Hulewicz, wówczas łowczy żydaczowski, nabył połowy wsi Nasutów, Nowy Stawek i Rudka od obligatoryjnego posesora Hieronima Szołajskiego (zm. po 1712)²⁰.

Wdowiec po Helenie Daniłowiczównie, Samuel Jerzy Prażmowski, w 1666 r. zawierając powtórne małżeństwo z Zofią Petronelą z Tarnowskich (zm. 1685) i w tym związku nie doczekawszy się potomstwa, skutecznie utrzymywał się przy majątku po pierwszej żonie, a przynajmniej przy jego większości. Starał się też, aby i sukcesja pozostała w jego rodzinie. Wobec jego bezdzietności spadkobierczynią stała się bowiem siostrzenica Jadwiga (ok. 1655–1734), młodsza córka Anny z Prażmowskich i podczaszego bełskiego Wojciecha Tomisławskiego (zm. ok. 1688). Była ona już wdową po łowczym bełskim Andrzeju Sulimirskim vel Sulimierskim (zm. 1680) i miała z tego związku dwie córki: Aleksandrę (zm. ok. 1699), żonę późniejszego starosty wiskiego Michała Puzyny (zm. 1729), oraz Helenę (zm. przed 1713), żonę chorążego brzesko-litewskiego Dominika Kazimierza Szujskiego (zm. 1720). Jej drugim mężem od 1681 lub 1682 r. był Wojciech Kazimierz Niemyski (zm. 1695), wojski mielnicki i pisarz grodzki lubelski, a późniejszy podsędek ziemski lubelski. Niemyski także był już wdowcem po sędziance mielnickiej Zofii Annie z Sawickich. Z obu małżeństw nie doczekał się potomków²¹.

¹⁹ APL, CLubR, ks. 102, k. 1011v–1013v.

²⁰ APL, CLubR, ks. 101, k. 725–727; A. Boniecki, *Herbarz Polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 7, Warszawa 1904, s. 393, 404–405.

²¹ Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie [dalej: BŁ], sygn. 93, k. 5; sygn. 1260, k. 9–10; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 6, Lipsk 1841, s. 556; idem, *Herbarz polski*, t. 9, Lipsk 1842, s. 91; A. Przyboś, *op. cit.*, s. 391; A. Rachuba, *Szujski Dominik Kazimierz Jan*, w: *PSB*, t. 49, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2014, s. 173.

Jadwiga z Wojciechem Kazimierzem byli już małżonkami w lipcu 1682 r., gdy od wuja Samuela Prażmowskiego wzięła w zastaw jego miasteczko Kamionkę oraz wsie Kozłówkę, Ciemno, Siedliska i Skrobów za sumę 27 000 zł. Zobowiązana została ponadto do wypłaty zapisanych na tych dobrach sum wyderkafowych: 12 000 zł karmelitom z Gułowa i 1000 zł księżom wikariuszom kolegiaty lubelskiej²². Kontrakt przewidywał, że w razie niezapłacenia przez Prażmowskiego wymienionej kwoty 27 000 zł w ciągu trzech lat posesja Niemyskich będzie przedłużana. Tak też się stało, co potwierdza oblata i zapis w grodzie lubelskim z 1698 r.²³

Jadwiga Niemyska była znana ze swej hojności wobec Kościoła, a pierwszy zapis uczyniła jeszcze za życia drugiego męża. W 1694 r. oboje legowali 10 000 zł na budowę ołtarzy bocznych w kościele w Kamionce, lokując sumę na dochodach ze wsi Ciemno w dobrach kozłowieckich oraz Kopiny na Podlasiu. W 1709 r. Niemyska, jako już wdowa, poszerzyła tę donację o kolejne 5000 zł. Wszystko jednak wskazuje na to, że zamysł ten nie został zrealizowany, a w 1714 r. Jadwiga zmieniła cel swej darowizny, przeznaczając całość 15 000 zł „sposobem wyderkafowym z połowicy dóbr dziedzicznych Dys” na fundację seminarium duchownego przy domu lubelskich misjonarzy na Żmigrodzie. Jednocześnie odstąpiła im swoje prawo kollacji parafii kamionkowskiej i dyskiej. W dziesięć lat później dodała kolejną sumę 7000 zł, zapisaną na Nowodworze, by w roku następnym, 1725, darować misjonarzom całą tę wieś na utrzymanie trzech kleryków i jednego profesora. W 1728 r. kościołowi w Dysie zapisała 3000 zł i nadała grunt Przystupenki, położony pod Nasutowem. Była również dobrodziejką lubelskich siostr miłosierdzia, którym w 1730 r. oddała swą kamienicę przy ulicy Złotej w Lublinie, z przeznaczeniem na szpital²⁴.

W ostatnich dekadach długiej posesji dóbr kamionkowsko-kozłowieckich przez Jadwigę Niemyską z prawami do nich występowali przedstawiciele jej rodziny. W 1711 r. jako współdziedzic wymieniany był jej brat, ks. Mikołaj Tomisławski, kanonik krakowski, dziekan i oficjał

²² O niewypłacaniu należnych sum Niemyska była w 1697 r. pozywana w grodzie lubelskim przez wikariuszy, którzy ją określali jako „quovis modo possesstrici”. Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie [dalej: AAL], Akta Kapituły Katedralnej Lubelskiej, sygn. Rep. 64 T VI, k. 432–433.

²³ APL, CLubR, ks. 173, k. 7–9.

²⁴ AAL, Akta Konsystorza Lubelskiego [dalej: AKL], sygn. Rep. 60 A VI, k. 12v, sygn. Rep. 60 A 104, s. 515; J. Marczewski, *Occasione anni jubilaei. Dokument erekcji seminarium duchownego na Żmigrodzie w Lublinie*, „Roczniki Teologiczne KUL” 2015, 62, 4, s. 70–71, 81–82; J. Zbiciak, *Wieś Nowodwór 1725–1864*, w: *Lubartów i Ziemia Lubartowska*, red. W. Ślaskowski, B. Gąsior, Lubartów 2003, s. 210, 211, 228.

warszawski²⁵. W latach 1719–1728 wzmiankowano jej zięcia, starostę wińskiego Michała Puzyńkę (zm. 1729), wdowca po starszej córce Aleksandrze (zm. 1699), a teraz żonatego z Anną z Bełzeckich²⁶, zaś w 1720 i 1728 r. chorążego braławskiego Piotra Antoniego Sulimirskiego (zm. ok. 1729), najprawdopodobniej bratanka jej pierwszego męża²⁷.

Ostatecznie w 1728 r.²⁸ sędziwa Niemyska na swą sukcesorkę wyznaczyła wnuczkę Jadwigę z Szujskich (ok. 1690–1737), córkę Heleny z Sulimirskich²⁹. Była ona żoną podkomorzego łuckiego Piotra Antoniego Pełłowskiego (zm. 1737). Jej formalna intromisja do miasteczka Kamionka oraz wsi Kozłówka, Ciemno, Dąbrówka, Dys, Nasutów, Nowy Stawek, Rudka, Siedliska, Skrobów i Stoczek nastąpiła jednak dopiero wiosną 1737 r., wkrótce po śmierci jej męża i trzy lata po śmierci babki. Młodsza wnuczka Ludwika z Szujskich Kuczyńska, podstolina drohicka, dostała zaś podlaskie dobra Suchowola i Kopiny (Kopina) po bezpotomnym Wojciechu Kazimierz Niemyskim, drugim mężu babki³⁰. Ponieważ i Jadwiga Pełłowska zmarła jeszcze w tym samym roku, dziedzictwo przeszło na jej dzieci, syna Izydora i córkę Teklę (zm. 1776), od 1735 r. żonę Michała Wiktora Bielińskiego (zm. 1746), późniejszego wojewody chełmińskiego. Ich intromisja także została przeprowadzona z pewnym opóźnieniem, bo 15 września 1739 r.³¹ Jako że od 1741 r. Izydor Pełłowski nie pojawia się już w źródłach, można przypuścić, iż młodo i bezpotomnie zmarł właśnie w tym roku lub poprzednim.

Z powyższych względów wątpliwym staje się powszechnie przyjęte w literaturze rozpoczęcie w 1736 r. budowy pałacu w Kozłowie przez

²⁵ AAL, AKL, sygn. Rep. 60 A 98, k. 15.

²⁶ J. Lulek, *op. cit.*, s. 25; J. Szczepaniak, *op. cit.*, s. 150, 153; S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 15, Warszawa 1931, s. 91.

²⁷ APL, CLubR, ks. 244, k. 13–13v; AAL, AKL, sygn. Rep. 60 A 103, k. 23v. W 1736 r. jego rodzona siostra, Zofia z Sulimirskich Paparowa (żona cześnika podolskiego Teodora Papary), wraz siostrzeńcem Michałem Komorowskim, stolnikowiczem nowogrodzkim, domagali się sumy 100 000 zł na dobrach kozłowieckich, jako sukcesji po zmarłym bracie i wuju. APL, CLubR, ks. 261, k. 184–185, 566–566v. Mogło to wskazywać, że chorąży Piotr Sulimirski był jedynie zastawnikiem tych dóbr.

²⁸ Taka data donacji 27 X 1728 r. (*in vigilia festi sanctorum Simonis et Iudae*) jest zapisana w intromisji do dóbr z 1737 r. APL, CLubR, ks. 264, k. 1.

²⁹ Jej starsza córka Aleksandra Puzyńska zmarła w 1699 r. bezpotomnie.

³⁰ APL, CLubR, ks. 263, k. 357; ks. 264, k. 1; BŁ, sygn. 1260, k. 9–10.

³¹ APL, CLubR, ks. 268, k. 280–281 (regestr rzeczy po śmierci Jadwigi Szujskiej z 11 XII 1737 r.); ks. 271, k. 231–254v (intromisja z obszernym inwentarzem). Ciekawostką jest wymienienie w inwentarzu wsi Kozłówki szlachcica zagrodowego Szymona Jaworskiego (*ibidem*, k. 240).

Bielińskich³². Należałoby więc je przypisać jeszcze Peplowskiemu, albo – co pewniejsze – raczej przesunąć tę datę na rok 1739 lub następny. Zwłaszcza że wcześniej wspomniany inwentarz dóbr z września 1739 r. jeszcze go nie wymienia, nawet na etapie budowy, a jedynie opisuje tutejszy stary, istniejący przed 1659 r., dwór z małym ogrodem włoskim oraz zabudowaniami gospodarczymi³³. Przyjmuje się natomiast, iż nowy gmach pałacu miał już stać w murach w 1742 r., a musiał być już gotowy, gdy w 1746 r. wojewoda Bieliński zmarł w nim „w pokoju na piętrze od północy”³⁴.

Zapewne pod wpływem Tekli z Peplowskich oboje Bielińscy często rezydowali w Kozłówce. Jej także należy przypisać ukończenie rozpoczętego przez rodziców wyposażenia kościoła w Kamionce³⁵. Nie zrezygnowali jednak z ówczesnie powszechnie przyjętego zastawiania innych, odleglejszych części dóbr i przykładowo już w 1741 r. przekazali Dys w obligatoryjną posesję chorążemu koronnemu Janowi Klemensowi Braniczemu, późniejszemu hetmanowi wielkiemu. Jakkolwiek wieś rezydencyjną oraz najbliższą okolicę traktowali jako nieprzekazywalne „dobra stołowe”, bezpośrednio administrowane przez oficjalistów dworskich³⁶. Po śmierci małżonka Tekla Bielińska trzymała w dożywociu zarówno własne dobra, jak i męzowskie.

Z ich małżeństwa zrodziło się troje dzieci: Franciszek Onufry (1742–1809), niesławnej pamięci targowiczanie Stanisław Kostka Felicjan (ok. 1744–1812) oraz Izabela, żona marszałka nadwornego koronnego Franciszka Wielopolskiego. Starszy syn i dziedzic dóbr kozłowieckich znajdował się pod znacznym wpływem wcześniej owdowiałej matki, która dbała o jego wszechstronną edukację, a stryj Franciszek, wpływowy marszałek wielki koronny, ułatwiał mu drogę kariery i uzyskiwanie królewskich łask. Ten ostatni, sam będąc bezdzietny, przed swoją śmiercią w 1766 r. zapisał bratankowi wszystkie swe rozległe majątki, w tym dobra otwockie³⁷. W 1765 r. Franciszek Onufry ożenił się z marszałkową litewską Krystyną Franciszką z Sanguszków (zm. 1778). Wówczas jego

³² M.in. T. Jabłońska, *Kaplica pałacowa pod wezwaniem Zwiastowania NMP w Kozłówce*, w: *Lubartów i Ziemia Lubartowska*, Lubartów 2003, s. 30; T. Libuchowa, *Pałac w Kozłówce*, „Studia i Materiały Lubelskie” 1963, 2, s. 171.

³³ APL, CLubR, ks. 271, k. 236v–239v.

³⁴ Archiwum Muzeum Zamoyskich w Kozłówce [dalej: AMZK], Archiwum Zamoyskim z Kozłówki [dalej: AZK], sygn. 88, s. 14.

³⁵ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 8, *Dawne województwo lubelskie*, z. 11, *Dawny powiat lubartowski*, oprac. R. Brykowski, Warszawa 1976, s. 6–7.

³⁶ APL, CLubR, ks. 278, k. 319; ks. 280, k. 614v.

³⁷ A. Boniecki, *Herbarz Polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 1, Warszawa 1899, s. 230–232; A. Wolf, W. Budka, *Bieliński Franciszek*, w: *PSB*, t. 2, red. W. Konopczyński, Kraków 1936, s. 50–51.

matka zrezygnowała na jego rzecz z macierzystej części swego dożywocia, zastrzegając podział pozostałego majątku po ojcu pomiędzy nim a bratem. Początkowo Franciszek Bieliński dbał o dobra kozłowieckie, między innymi w 1777 r. zamienił poddanym powinności robocze i w naturze na czynsz³⁸. Jednak z czasem, po śmierci matki, za swą główną rezydencję obrał przekazany przez stryja wspaniały pałac w Otwocku i tracąc zainteresowanie dobrami podlubelskimi, bywał tu coraz rzadziej. Jeszcze w 1795 r. zorganizował w Kozłówce teatr, do którego dekoracje tworzył Józef Wall, uczeń Marcello Bacciarellego, a w tym samym roku urodził się tu jego młodszy wnuk Tadeusz Maurycy Kossowski, syn słynącej z urody Barbary z Bielińskich i podskarbiego koronnego Rocha Kossowskiego³⁹. Wkrótce jednak chyba bez większego sentymentu wyzbył się tych dóbr.

Kontraktem zwanym 5 lipca 1798 r. w Warszawie, a zeznanym 24 czerwca następnego roku w aktach ziemiańskich lubelskich, Franciszek Bieliński sprzedał ordynatowi Aleksandrowi Augustowi Zamoyskiemu (1770–1800) miasteczko Kamionka, wsie Kozłówka z pałacem, Ciemno, Dąbrówka, Dys, Nasutów, Nowy Stawek, Rudka, Siedliska, Skrobów z Wólką, Stoczek i nowo założoną Majdan, z wyjątkiem wsi Nowodwór (Nowy Dwór), „o którą proces [z misjonarzami lubelskimi], a niegdyś do całości tych należącej”. Sprzedaż ta obejmowała także spichlerz w Puławach i plac w Kazimierzu Dolnym. Opiewała na łączną sumę 1 650 000 zł, z której znaczna część przeznaczona była na liczne zobowiązania dłużne, wymienione w dokumencie⁴⁰.

Sprzedaż dóbr Zamoyskim w 1798 r. nie rozstrzygnęła jednak ostatecznie kwestii ich własności, ponieważ w 1800 r. niespodziewanie i bezpotomnie zmarł młody Aleksander Zamoyski. Formalnie jego sukcesorką była wdowa Marianna z Granowskich (1774–1846), starościanka tarnogórska, choć w literaturze i w tradycji Muzeum Zamoyskich przyjął się pogląd o bezpośrednim odziedziczeniu przez siostrę Annę Jadwigę z Zamoyskich Sapieżynę (1772–1859), żonę Aleksandra Antoniego. Tymczasem w austriackiej ewidencji cyrkułu lubelskiego z 1802 r. wymieniony został właściciel w osobie młodszego brata, Stanisława Kostki Zamoyskiego (1775–1856), następnego ordynata. W lutym 1804 r. w Krakowie

³⁸ J. Lulek, *op. cit.*, s. 22–26; A. Penkała, *Panińskie ochędóstwo. Kwestie posagowe i wienne w małżeństwach szlachty województwa krakowskiego w czasach saskich*, Kraków 2016, s. 246.

³⁹ A. Boniecki, *Herbarz Polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 11, Warszawa 1907, s. 336; B. Krakowski, *Kossowski Roch*, w: *PSB*, t. 14, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 318; A. Wolf, W. Budka, *op. cit.*, s. 50; www.muzeumzamoyskich.pl/franciszek-bieliński [dostęp: 13.08.2025].

⁴⁰ APL, Księgi ziemskie lubelskie, Księgi cesarsko-królewskiego sądu ziemskiego lubelskiego, sygn. 217, nr 2546–2548, k. 185v–189v, 190–191v.

zawarto akt komisarski przyznający własność właśnie temu ostatniemu, z obowiązkiem spłaty kwoty 120 691 zł wdowie, która wchodziła wówczas w kolejny związek małżeński z Kazimierzem Lubomirskim z Dubna. O niewywiązanie się z tego zobowiązania procesowała potem swego szwagra. Odszkodowanie pieniężne wynoszące 181 037 zł otrzymała również siostra Sapieżyna, która potrzebowała funduszy na pokrycie kosztu nabycia dóbr szydlowieckich po Radziwiłłach. Co ciekawe, to nie jej, lecz wdowie Mariannie ordynat Zamoyski w tym samym roku zezwolił na dożywotnie użytkowanie pałacu i dóbr kozłowieckich, gdzie faktycznie zamieszkiwała do 1812 r. Ostatecznie aktem donacyjnym z 6 października 1837 r. w Krasieczynie odstąpił omawiane dobra swemu młodszemu synowi Janowi Zamoyskiemu (1802–1879)⁴¹.

Odtąd dzieje Zamoyskich jako właścicieli tutejszych dóbr do 1944 r., jak i kozłowieckiego pałacu, są już lepiej znane⁴², co powinno zwalniać nas z ich omówienia w niniejszym tekście. Warto więc jedynie zauważyć na koniec, iż często problematyczne kwestie własności, podziałów majątkowych oraz dziedziczenia także w linii żeńskiej ostatecznie miały być uregulowane poprzez ustanowienie tutejszej ordynacji rodowej. Staraniem Konstantego Zamoyskiego (zm. 1923) powstała ona na mocy ukazu carskiego w 1903 r. i obejmowała już nieco okrojone dobra, składające się z ośmiu folwarków i czterech kompleksów leśnych o łącznej powierzchni 7650 hektarów⁴³. Zgodnie z prawem miała być niepodzielna, nieobciążalna zapisami i przejmowana w linii męskiej na zasadzie majoratu.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Archival sources (Źródła archiwalne)

Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie:

Akta Kapituły Katedralnej Lubelskiej, sygn. Rep. 64 T VI.

Akta Konsystorza Lubelskiego, sygn. Rep. 60 A VI, A 98, A 103, A 104.

Archiwum Muzeum Zamoyskich w Kozłówce:

Archiwum Zamoyskich z Kozłówki, sygn. 83, 88.

Archiwum Narodowe w Krakowie:

Teki Schneidera, sygn. 1872.

⁴¹ Archiwum Narodowe w Krakowie, Teki Schneidera, sygn. 1872, s. 16, 30, 74; AMZK, AZK, sygn. 83, nlb., akt hipoteczny z 8 XI 1837 r.; www.muzeumzamoyskich.pl/39-historia [dostęp: 13.08.2025].

⁴² www.muzeumzamoyskich.pl/42-historia-rezydencji [dostęp: 13.08.2025].

⁴³ APL, Archiwum Ordynacji Zamoyskich w Kozłówce, Akta administracyjno-gospodarcze, sygn. 17, nlb., rejestr pomiarowy majątku Ordynacji z 1939 r.; T. Zielińska, *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, Warszawa 1997, s. 476, 483–484.

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Archiwum Ordynacji Zamoyskich w Kozłowie, Akta administracyjno-gospodarcze, sygn. 17.

Castrensia Lublinensia Relationes, ks. 39, 46, 49, 51, 54, 66, 93, 101, 102, 149, 173, 206, 244, 261, 263, 264, 268, 271, 278, 280.

Księgi miasta Lublina, Księgi radzieckie, ks. 266.

Księgi ziemskie lubelskie, Księgi cesarsko-królewskiego sądu ziemskiego lubelskiego, sygn. 217.

Archiwum Państwowe w Łodzi:

Archiwum Bartoszewiczów, sygn. 48.

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie:

sygn. 7209.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie:

sygn. 93, 1260, 1736.

Printed sources (Źródła drukowane)

Akta synodów różnowierczych w Polsce, t. 3, *Małopolska 1571–1632*, oprac. M. Sipayłło, Warszawa 1983.

Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. III, 1333–1386, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1887.

Księga sądowa miasta Kamionki w ziemi lubelskiej 1481–1559, oprac. A. Sochacka, G. Jawor, Lublin 2009.

Metryka brygidek lubelskich, oprac. J. Marczewski, Lublin 2011.

Rejestr poborowy województwa lubelskiego (Powiat lubelski i urzędowski z r. 1626, ziemia łukowska z r. 1620), oprac. J. Kolasa, K. Schuster, Wrocław 1957.

Sumariusz Metryki Koronnej. Księga wpisów kanclerza wielkiego Jerzego Ossolińskiego MK 190 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1643–1650, Seria nowa, oprac. J. Dąbrowski, Warszawa 2020.

Zbiór dokumentów małopolskich, cz. 4, *Dokumenty z lat 1211–1400*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław 1969.

Źródła dziejowe, t. 15, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, wyd. A. Pawiński, t. 4, Warszawa 1886.

Studies (Opracowania)

Boniecki A., *Herbarz Polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 1, Warszawa 1899.

Boniecki A., *Herbarz Polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 4, Warszawa 1901.

Boniecki A., *Herbarz Polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 7, Warszawa 1904.

Boniecki A., *Herbarz Polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 11, Warszawa 1907.

Boniecki A., *Herbarz Polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 14, Warszawa 1911.

Dworzaczek W., *Genealogia*, t. 2, Warszawa 1959.

Dworzaczek W., *Górka Andrzej*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960.

Górczak Z., *Podstawy gospodarcze działalności Zbigniewa Oleśnickiego biskupa krakowskiego*, Kraków 1999.

- Górczak Z., *Rozwój majątków możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XV i początkach XVI wieku. Studium z dziejów wielkiej własności ziemskiej*, Poznań 2007.
- Jabłońska T., *Kaplica pałacowa pod wezwaniem Zwiastowania NMP w Kozłowie*, w: *Lubartów i Ziemia Lubartowska*, red. W. Śladkowski, B. Gąsior, Lubartów 2003.
- Jurek T., Szamotulski Andrzej, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 46, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2010.
- Jurek T., Szamotulski Wincenty Świdwa, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 46, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2010.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 8, *Dawne województwo lubelskie*, z. 11, *Dawny powiat lubartowski*, oprac. R. Brykowski, Warszawa 1976.
- Kiryk F., *Z badań nad urbanizacją Lubelszczyzny w dobie jagiellońskiej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace historyczne” 1972, 6.
- Koczerska M., Oleśnicki Jan zwany Głowacz, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 23, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978.
- Kosyl C., *Nazwy miejscowe dawnego województwa lubelskiego*, Wrocław 1978.
- Kossowski A., *Protestantyzm w Lublinie i w Lubelskiem w XVI–XVII w.*, Lublin 1933.
- Krakowski B., Kossowski Roch, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 14, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969.
- Kuraś S., *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*, Warszawa 1983 (*Dzieje Lubelszczyzny*, t. 3).
- Laberschek J., Tęczyński (z Tęczyna) Andrzej, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 53, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2019–2021.
- Lepszy K., Górka Stanisław, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960.
- Libuchowa T., *Pałac w Kozłowie*, „Studia i Materiały Lubelskie” 1963, 2.
- Lulek J., *Dole i niedole sędziwego miasteczka*, w: *Lubartów i Ziemia Lubartowska*, Lublin 1958.
- Marczewski J., *Occasione anni jubilai. Dokument erekcji seminarium duchownego na Żmigrodzie w Lublinie*, „Roczniki Teologiczne KUL” 2015, 62, 4.
- Muznerowski S., *Krzepice w przeszłości*, Włocławek 1914.
- Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 6, Lipsk 1841.
- Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 9, Lipsk 1842.
- Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego*, oprac. S. Wojciechowski, A. Sochacka, R. Szczygieł, Warszawa 1986 (*Dzieje Lubelszczyzny*, t. 4).
- Penkała A., *Panieńskie ochędóstwo. Kwestie posagowe i wienne w małżeństwach szlachty województwa krakowskiego w czasach saskich*, Kraków 2016.
- Przyboś A., Prażmowski Samuel Jerzy, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 28, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984–1985.
- Rachuba A., Szujski Dominik Kazimierz Jan, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 49, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2014.
- Red., *Dymitr z Goraja*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 6, red. W. Konopczyński, Kraków 1948.
- Schmidt M., Tęczyński (z Tęczyna) Andrzej, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 53, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2019–2021.
- Sikora F., Oleśnicki Jan (właściwie Jan Bochoński z Oleśnicy), w: *Polski słownik biograficzny*, t. 23, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978.
- Sochacka A., *Własność ziemska w województwie lubelskim w średniowieczu*, Lublin 1987.
- Soćko A., *Turobińska płyta nagrobna Anny ze Żmigrodu Świdwiny. Przyczynek do dziejów sztuki XVI wieku na Lubelszczyźnie*, „Annales UMCS. Sectio L” 2016, 14, 1.

- Szafran P., *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w Lubelskiem*, Lublin 1958.
- Szczepaniak J., *Historia miasta Kamionki (od połowy XV wieku do roku 1869)*, w: *Lubartów i Ziemia Lubartowska*, t. 12, red. W. Śladkowski, B. Gąsior, Lubartów 1993.
- Tworek S., *Działalność polityczna i reformacyjna Pawła Orzechowskiego, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”* 1959, 4.
- Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 15, Warszawa 1931.
- Wolf A., Budka W., *Bieliński Franciszek*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, red. W. Konopczyński, Kraków 1936.
- Zbiciak J., *Wieś Nowodwór 1725–1864*, w: *Lubartów i Ziemia Lubartowska*, red. W. Śladkowski, B. Gąsior, Lubartów 2003.
- Zielińska T., *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, Warszawa 1997.

Websites (Strony internetowe)

- www.muzeumzamoyskich.pl/39-historia [dostęp: 13.08.2025].
- www.muzeumzamoyskich.pl/42-historia-rezydencji [dostęp: 13.08.2025].
- www.muzeumzamoyskich.pl/franciszek-bieliński [dostęp: 13.08.2025].

NOTA O AUTORZE

Wiesław Bondyra – dr hab., prof. UMCS, pracownik Instytutu Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Ważniejsze publikacje: *Reprezentacja sejmowa Rusi Czerwonej w czasach saskich* (Lublin 2005); *Własność ziemska w województwie bełskim w czasach saskich* (Lublin 2015); *Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis, cz. IV, 1701–1750* (Warszawa 2017).

ABOUT THE AUTHOR

Wiesław Bondyra – PhD with habilitation, professor at UMCS, employee of the Institute of History at Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. Major publications: *Reprezentacja sejmowa Rusi Czerwonej w czasach saskich* (Lublin 2005); *Własność ziemska w województwie bełskim w czasach saskich* (Lublin 2015); *Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis, cz. IV, 1701–1750* (Warszawa 2017).